

hozott döntést arról, hogyan éljen (*Céliméne szobája*). Határozatlansága mögött ott a feltárulkozás vágya, hogy ereje teljében, egy még nem ismert módon megmutassa magát (*Kahlo csipeszé*).

A szövegekben megjelenő férfi-téma sablonos, feminista. Ha feltűnik az elérni kívánt valódi, emberi egyenértékűség, nincs tér és idő a kibontáshoz. Még el sem kezdődött, már véget is ért, s ez a gondolati hajszoltság a kötetet végigkíséri.

Nagy hiány, hogy a verseknek nincs tere. Az időben játszódnak, ahogyan történeteink elbeszélhetőek pusztán időbeli eseményekként. Ha van is tér, melyre a versszöveg utal, a sok és gyors közelítés-távolítás kibillenti logikai medréből (*Férfiak ülnek a kertben*). A nyugvópont mégis a hely lenne, a szimbólumokon túli világ, inkább kevés akarás és több akarat, ami arra irányul, hogy e helyet megkeresse. A boldogság, a boldogulás konkrét helyeit. Kínzó retromantikába menekül, ősök emlékeiből olvassa ki a saját eljövendő sorsát (*A Hóvirág cukrászda-ciklus*). Az eltévedést szorosan követi az önfeladás (*Házastársi hűség*), elerőtlenedés (*Családi kűr*), beletörődés (*Tájvers*), majd a bölcsességnek álcázott ironia és a kiábrándultság (*A libegő, Utólag belátni*). Az eltűnt idő nyomába szegődtünk, így a bevezetőben említett olvasói kíváncsiságot a kötet nem elégíti ki.

Elődeinknek a férfi-nő tengely mentén szerveződő világa választások eredménye volt. Így a másmilyen élet titka sem egyéb: élettapasztalataink summázatán túl az életben újra és újra választani kell, ami nélkül a bombakráter-érzés nem múlik el. *A címlap fotó* szövege megmutatja azt a lehetséges célt, hová a lírai én szeretne eljutni (akik erősek önmagukban), de az utat nem találja meg.

Az elmagányosult én „emlékek egyszemélyes ketrecéből” (*Utólag belátni*) való szabadulása látszólagos. A sodródás megállításához kell még egy, a Másik: akihez kötődni, szólni lehet és akiről – ha az árulás mezsgyéjére kerülve is – majd a dolgokról való beszédjeinkkel emlékezhetünk.

Az életmű metatextusa

Mikó Zoltán

A kortárs európai irodalom egyik legismertebb alakja, Enrique Vila-Matas (1948–) Dublineszk című regénye eredetileg 2010-ben jelent meg, a magyar fordítás négy évvel később látott napvilágot a Magvetőnél. A szerzőnek eddig csak egy regénye, a 2000-ban íródott Bartlebyés társai volt olvasható magyarul, továbbá egy novellája (Rosa Schwarzer életre kel) jelent meg antológiában. A katalán származású, spanyolul alkotó író életművének magyar nyelven viszonylag csekély hányada olvasható, az anyanyelven több mint húsz kötetben jelentek meg eddig elbeszélő művei. Ezt a hiányt (amely a kortárs regényírók esetében egyáltalán nem egyedülálló jelenség: gondoljunk arra, hogy a 2014-es irodalmi Nobel-díjas Modiano-nak mindössze négy regénye olvasható magyarul) részben kitölti az előző évben publikálásra került mű. – Mikó Zoltán kritikája: Enrique Vila-Matas: Dublineszk. Fordította Imrei Andrea. Budapest, Magvető, 2014.

„[E]gy magányos ember kommunikációképtelensége az ellenséges világban”, olvassa le a *Pók* című film dobozáról Samuel Riba, az egykori könyvkiadó. Ez a mondat tulajdonképpen az egész mű cselekményét összefoglalja. A film főszereplője, az örültekházából kikerült Pók, miközben a londoni East End utcáin jár, a gyerekkora eseményeit próbálja rekonstruálni. Alakja a regény cselekménye során újra meg újra felbukkan, szövegszervező elemként működik. Általában a szereplő tehetetlenségét, az életben való elvesztését említi vele kapcsolatban a szöveg.

A regény központi alakja, Riba, a visszavonult könyvkiadó, maga is azonosul Pók figurájával, a film főhősére emlékeztető módon nem képes a környezetében élőkkel kommunikálni, az egész napot a számítógép előtt tölti (hasonlóan a külvilágtól elszigetelt, állandóan a számítógépnél ülő fiatal, autista japánokhoz, a *hikikomorik*hoz). A valósághoz fűződő kapcsolatot valójában elveszítette, a

kilépés a virtuális létből folyamatosan problémát jelent számára. Szinte senkivel nem tartja a kapcsolatot korábbi barátai, kollégái közül, a szüleinél tett látogatások rutinszerű tevékenységet jelentenek számára, a mű fő cselekményszálát kitevő dublini utazást az egyik látogatás során ötletszerűen találja ki. A feleségével, Celiával eltávolodtak egymástól, a nő egykor Riba alkoholizmusa, újabban a számítógéphez kötöttsége és az autista tünetei miatt időnként el akarja hagyni (a regény végén ténylegesen felbomlik a kapcsolatuk). A barátaival, az irodalmár Javierrel, Ricardóval és Nietzkyvel felületes beszélgetéseket folytatnak, nem igazán sikerül a másik álláspontját meglátniuk. A bankban, elutazás előtt, amikor el akar intézni egy tranzakciót, az igazgatóval szintén nem tudják megérteni egymást. Dublinban megtetszik neki Bev, de nem tud normálisan válaszolni a kérdéseire, nem képes kapcsolatot teremteni másokkal.

A *Dublineszk* lényegében intertextuális mű, a szöveg nyíltan (referenciális idézetek formájában) kapcsolatot teremt a világirodalom, elsősorban egyes ír származású szerzők alkotásaival, a legnyilvánvalóbban Joyce *Ulysses*-ével. A két szöveg között (az *Ulysses*-ből származó gyakori idézetek jelenléte mellett) transztextuális viszony áll fenn: a regény az *Ulysses* hiperszövege, ebben a formában nem létezhetne a másik mű nélkül. (Joyce műve ugyanakkor maga is hiperszöveg, átalakítással keletkezett az *Odüsszeiából*, amelyet szintén említenek a regényről írott recenziók.) Központi helyet tölt be a cselekményben az utazás Írországra június 16-án, a *Bloomsday* napján. A társaság tagjai az út során, az *Ulysses* iránti tiszteletből létrehozzák a Joyce regényével foglalkozó – a valóságban is létező – Finnegans Rendet (Vila-Matas maga is a szervezet alapító tagja). A regényben megjelenik emellett a 20. századi ír irodalom három kiemelkedő alkotója, Beckett, Yeats és Brendan Behan alakja. Kiemelt szerep jut közülük Beckettnek. A feleség, Celia neve megegyezik Beckett Murphyének a szeretőjével, a két francia, Verdier és Fournier szintén Beckett egyik műve, a *Mercier és Camier* című regény főszereplőit idézi fel. További utalás a fiatal irodalmár, Malachy Moore alakja, akinek a külseje a fiatal Beckettére hasonlít. (Moore halála ugyanakkor Joyce-szal hoz létre kapcsolatot: a temetése a Glasnevin temetőben egyfelől felidézi a Gutenberg-korszakért ugyanitt tartott szimbolikus megemlékezést, továbbá Paddy Dignam temetését az *Ulysses*-ből – ezt a jelenetet felolvassák a *Bloomsday*-en –, a főszereplőt Moore szüleit is jobban el tudná képzelni Joyce családjában.)

Számtalan egyéb alkotó műve tartozik a szöveg előzményei közé Philip Larkintól (a mű című azonos Larkin egyik versének címével) Cortázaron és Paul Austeren keresztül Saul Bellowig. Az angol nyelvű (brit, ír, amerikai) szerzők bizonyos túlsúlya a főszereplő által végrehajtott „angol ugrással”, az angol nyelvű kultúra iránti (nem egészen valódi) új keletű rajongással magyarázható. Ezzel összefüggésben felmerülhet, hogy az ilyen jellegű szövegre, mint Vila-Matasé, érvényes lehet a probléma, amelyet Riffaterre az általa véletlenszerű intertextualitásnak nevezett jelenséggel kapcsolatban említett: a szöveg utalásainak, az intertextusok általa létrehozott hálójának észlelése függ a befogadó műveltségétől, azaz „egy többé-kevésbé alapos műveltség véletlenszerű megléte” következtében alakul ki.

A mű az intertextualitás és a hipertextualitás mellett egy harmadik transztextuális kapcsolatot is létrehoz. A szöveg elején Riba kidolgoz egy regényelméletet, amely meghatározza a jövő regényének elemeit. „Ezek a szerinte nélkülözhetetlen elemek az intertextualitás, a szöveg összefonódása a magas költészettel, szembenézés a romokban heverő morál helyzetével, a stílus elsőbbsége a cselekménnyel szemben és az a szemlélet, amely az írásra mint feltartóztathatatlanul előrehaladó időre tekint.” Az általa említett tulajdonságok, mint az intertextualitás, a kapcsolat a magas irodalommal vagy a stílus kiemelt helyzete Vila-Matas szövegeire is jellemzőek. A *Dublineszk* (amellett, hogy tágabb értelemben, mint az „irodalomról beszélő irodalom” /Alberto Barrantes/, metairódomnak nevezhető) a szerző műveinek metatextusaként is olvasható, amennyiben anélkül, hogy említené őket, kommentárként foglalkozik az író szövegeivel. *Par excellence* kritikai kapcsolat jön létre így a regény és a szerző többi műve között.

Vila-Matas műve Borgesre emlékeztető módon hatalmas intertextuális hálózatot hoz létre, amely a befogadóban remélhetőleg a szöveg által (meg)idézett művek iránt is felkeltheti az érdeklődést.